

ריבונה של תורה

רעיונות ומאמרים לפרשת השבוע

גליץ קצ"ח

ויגש

חכם הרזים

הפרצוף ידע להכיר בדבר. וכן על ידי הציץ היה הכהן מבחין בפני האדם ורואה אם צדיק או רשע הוא.

[וכן מצינו בבנות מדין שנאמר בהם (במדבר לא, יז) "וכל הטף בנשים אשר לא ידעו משכב זכר החיו לכס", ונתבאר **במסכת יבמות** (ס, ב) שהיו בודקים ומעבירים אותן כנגד הציץ ומי שהיו **פניה מוריקות** בידוע שאין ראוי להחיותה, ומי שאין פניה מוריקות בידוע שראוי להחיותה. וביאר זאת **המהרש"א** (ח"א שם) על פי מה שנאמר "יאר ה' פניו אליך", שמי שהיה כשר היו פניו מצהיבים ומאירים על ידי השם שהיה כתוב על הציץ, ולכך מי שלא היתה כשרה היו פניה מוריקות ולא מצהיבות. וגם מדברים אלה למדנו שכשרותו של האדם חתומה וחקוקה בפניו].

והוסיף כי **בזה"ק בפר' יתרו** (שמות יח, כא) על הפסוק "ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל" מבוארת באריכות חכמת הפרצוף שעל פיה אפשר להכיר בפניו של האדם, ואפילו בשער, את קדושתו ומעלתו הרוחנית. וכמסופר רבות על **הארי"ל** שהיה מכיר ומבחין בפני האדם את כל חטאיו על פרטיהן.

וכן כתב ר' **צדוק הכהן מלובלין** ב"**צדקת הצדיק**" (אות קמט) "הפרצוף מעיד על פנימיות הלב, כמו שמובא בזהר מחכמת הפרצוף, וכמו שנאמר (קהלת ח' א') חכמת אדם תאיר פניו, והיינו שפנימיות הלב וכן עומק חכמת כל אחד משתנה מאדם לאדם".

"שאין דעתם דומה זה לזה ואין פרצופיהן דומים זה לזה"

פן נוסף של חכמת הפנים מצאנו **במסכת ברכות** (נח, א) באותה הלכה שהרואה ששים ריבוא מישראל מברך "ברוך חכם הרזים", כי אין דעתם דומה זה לזה ואין פרצופיהן דומים זה לזה, והקב"ה יודע מה שבלב כולם. והקשה **הצל"ח** מה הקשר בין העובדה שאין פרצופיהן דומים לבין "ברוך חכם הרזים" שענינו ידיעת סתרי לב האדם ודעותיו.

וביאר שמי שהוא חכם ויודע את חכמת הפרצוף יכול להבחין בפרצופו של כל אחד ואחד ולדעת את פנימיותו, וחכמה זו היא חכמת הבורא, ולכן "ברכת חכם הרזים" שייכת וקשורה אף לשוני ולהבדל שבין פרצוף לפרצוף [וראה שם **במהר"ץ חיות** שהביא ראיה מהמדרש שענין זה שייך אך בששים ריבוא גויים, שפרצופיהן אינן שוין, ואפשר להכיר על פי פרצופיהן את סתריהן].

ואכן שם בגמרא (עמ' ב') מבואר שאף הרואה חכם מברך ברכה זו, וכמסופר על רב חנינא שראה את רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע וברך עליהם "ברוך חכם הרזים" מפני שהיו חשובים בעיניו כששים ריבוא. וכששמעו זאת אותם חכמים אמרו לו "חכימת כולי האי?", ונתנו בו עיניהם ומת. והדבר תמוה מה שייך לברך כן על החכמים. וכן צריך להבין מהי החכמה הגדולה

חכמת הפרצוף והכרת הפנים היא שהשקיטה את רוחו של אבינו יעקב לאחר השנים הרבות שבהן לא ראה את פני בנו האובד יוסף. כי אף שנתבשר שיוסף חי, לא היה בזה די כדי להרגיע את רוחו, כי אדרבה "גדול המחטיאו יותר מן ההורגו", ואם בנו שוכן במצרים הטמאה והמתועבת יש לחשוש שמא למד ממעשיהם. אך **חשש זה סר והתפוגג, לאחר שהבחין יעקב בפניו של יוסף שהעידו בו על כי נותר בתומו ובצדקתו.**

המקור לפירוש זה הם דברי **האור החיים הקד'** בפרשתנו (מו, ל), "הגם שנתבשר יעקב כי יוסף עודנו חי, זה הועיל לדעת שישנו קיים במציאות, אבל עדיין היה לבו דונה ודואג עליו, אם עודנו בצדקתו, ולא 'כהתה עיני' ולא 'נס ליחוי' מחמת היותו בין הנכרים, ונתון בתוך הקליפות, ובפרט טומאת מצרים. ודבר ידוע הוא, כי הצדיקים יותר יחפצו בהעדר הבן בהיותו בן מביש, אשר על כן לא היתה שמחתו שלימה מספק זה, **עד שראה את יוסף והתבונן בפניו, כי הכרת הפנים תענה באיש, וכמו שמצינו לצדיקים שלמים שהכירו ברושם הפנים את מעשי האדם.** ולכך כשהכיר בו, אמר לו 'אמותה הפעם', פירוש הפעם הזאת בראייתך, ולא מקודם כשנתבשרתי, והטעם, אחרי ראותי את פניך והכרתי בהם שעודך צדיק כמקודם, ולא נשתנה דיוקנך מכמות שהיה, אלא עודך חי, כי הצדיקים קרויים חיים".

וכן כתב **האלשיך** (בראשית מה, ו), "כל חפצו של יעקב היה לראות פני יוסף, ולהכיר בפניו אם צדיק הוא".

והשפתי כהן (בראשית מו, ל) כתב, שראשי התיבות של הפסוק "אמותה הפעם אחרי ראותי" הם בגימטריא "רז", לרמז שהיה יעקב יודע ברזי שרטוט הפנים, ועל ידי כך ראה שחוט של חסד משוך על יוסף. ועוד כתב, שראשי התיבות של הפסוק "כי עודך חי", הם בגימטריא "צח", לרמז שהכיר יעקב בפניו של יוסף שהינו צח וזך, ואין בו אף שמץ פגם רוחני.

ר' צדוק הכהן - הפרצוף מעיד על פנימיות הלב

ונמצא שהכרת פניו של האדם מעידה בו על צדקתו או להבדיל על רשעותו. ובהקשר לזה הביא **בספר "טוב טעם ודעת" להגר"מ שטרנבוך שליט"א** את דברי **הזה"ק בפרשת ויקהל**, שציץ הקודש המונח על מצחו של הכהן הגדול, נקרא כן מלשון הצצה והסתכלות. שכל מי שהיה מסתכל בציץ, היה נודע על פי הציץ מה טבעו. ואם היה עומד אדם לפני הציץ ובפניו לא היה מראה קדושה, ידע הכהן כי הוא עז פנים, וצריך לכפר עליו ולבקש עליו רחמים. [וכן מצינו **במסכת ערכין** (טז, א) שכל אחד משמונת בגדי הכהן הגדול היה מכפר על חטא מסויים, והציץ נועד לכפר על עזי פנים].

וכתב שם הגר"מ שטרנבוך, שמדברים אלה למדנו, שהחטא אינו פוגם רק בנפשו וברוחו של האדם, אלא אף בפניו ובגופו ממש, ועל ידי החטא משתנות פניו, והחכם המבין בחכמת

הטמונה במה שבירך ברכה זו עד שנתפעלו כל כך ונתנו בו עיניהם.

וביאר הצל"ח כי ענין ברכה זו שמברכים בראיית ששים ריבוא מישראל הוא משום שמספר זה כולל את כל הדעות והחכמות שישנן בבני האדם, והקב"ה יודע את כולן. ואמנם לפעמים יהא חכם גדול שדעתו הרחבה שקולה וכוללת דעות של בני אדם רבים, וככל שתגדל חכמתו כך יהא שקול כנגד אנשים רבים יותר. אך רק מי שבקי בחכמת הפרצוף ידע להבחין באותו חכם עד כדי כמה דעות שקול הוא.

ולכן כשאמר להם רבי חנינא שהם שקולים כנגד ששים ריבוא, לא היה זה שבח בעלמא, אלא שהיה חכם גדול ובקי ויודע בחכמת הפרצוף ועל ידי זה הבחין ברוחב דעתם של רב פפא ורב הונא. ועל כן אמרו לו "חכימת כולי האי", שמשיג כל כך בחכמת הפרצוף, ונתפעלו רבות מחכמותו.

ובאמת שדבר זה מבואר כבר בדברי הרמב"ן במלחמות (שם מד, א מדפי הרי"ף) "לפיכך אמר להם רבי חנינא שראוי לברך ברכה זו על חכם גדול שהוא כללי בכל הדעות ובכל החכמות, והוא שיהיה המברך כמותו חכם גדול מכיר בהן ובמראה פרצופותיהן שיש בהם מדות הללו והיא חכמתו של רבי ישמעאל דהיכלות ודהכרת פנים. ולפיכך אמרו לו חכימת כולי האי".

המלך הערבי שצייר את דמותו של משה

והנה בענין חכמת הפרצוף ישנה אגדה העוסקת במשה רבינו שהביא בתפארת ישראל על המשניות (קדושין פ"ד יבין אות עז: וכ"ה באור פני משה ובמפרש לעקדה פי' חקת. וכ"ה בשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' רנו). תנורף האגדה הוא ששמעו של משה יצא בכל עבר וכל מלכי עולם נתפעלו מגבורתו. ומלך ערבי אחד שלח צייר לצייר את דמותו של משה. ולאחר שקיבל את התמונה ביקש מיועציו הבקיאים בחכמת הפרצוף לפענח לו את פני משה כדי שידע את טבעו ותכונותיו ואת סוד כחו. אותם חכמים ענו לו כאיש אחד, אם נשפוט על פי ציור קלסתר פניו, הרי שהוא רע מעללים בגאווה וחמדת הממון ובשרירות הלב ובחסרונות רבים. המלך לא האמין להם, אך החכמים טענו שיתכן שהצייר לא ציירו כראוי, ולעומתם טען הצייר שמשה נראה בדיוק כפי הציור, והחכמים הם הטועים ואינם בקיאים די בחכמת הפרצוף.

המלך החליט לבדוק את הדבר בעצמו ונטל את הציור והלך עד למחנה ישראל, ושם ראה שדמותו של משה היא אכן כפי שצייר הצייר. אותו מלך לא האמין למראה עיניו וסיפר למשה את שאמרו לו חכמיו, והוסיף שכנראה טעו חכמיו באבחנותם. אך משה רבינו השיב לו "לא אבוש לומר לך כי כל החסרונות אשר שפטו עלי חכמך כולם היו בי בטבע, ואפילו יותר ממה שאמרו חכמך, ואני בכח אמיץ התחזקתי ורדיתי וכבשתי אותם עד אשר קניתי לי היפוכם לטבע שני, ולכן בעבור זה יקרתי והתכבדתי בשמים ממעל ובארץ מתחת".

[ברם, יש שפקפקו על מהימנותו של מעשה זה, ובפרט שהתורה העידה על משה כי בלידתו נתמלא הבית אור ונולד מהול, ומוכח שמטבעו היה קדוש וטהור. אך בספר "להעיר להורות ולהשכיל" הביא לזה ראיה מהמדרש (ילקוט"ש פרי' בחעלותך רמז תשל"ט) "כתיב והאיש משה ענו מאד, וכתיב והנה קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים הוי קשה היה, אלא שהיה שולט ביצרו". והביא את דברי רבי יהודה עדל שהיה בן דורו של הגר"א שכתב "העידו בספרים כי מתולדתו לא נולד משה על ישרת הצדקה וגמילות חסדים, אלא שאחר כך בבחירתו נתפעל". וכן כתב "ידוע בספרים כי משה רבינו ממזגו הטבעי לא היה ראוי אל המידות הנאותות זולת שכבש את יצרו".]

"לך ואמור לאומן שעשאני כמה מכוער כלי זה שעשית"

והנה ידוע המעשה שהובא במסכת תענית (כ, א) ברבי אלעזר בנו של רבי שמעון שלמד הרבה תורה אצל רבו וכששב לביתו ראה אדם שהיה מכוער ביותר, ואמר לו "כמה מכוער אותו האיש שמא כל בני עירך מכוערין כמותך". ואותו אדם השיב "איני יודע, אלא לך ואמור לאומן שעשאני כמה מכוער כלי זה שעשית".

וביאר בספר "עין אליהו" (תענית, שם) על פי דברי בעל התיבות רבי יעקב מליסא, שהקב"ה שופט את האדם כפי הכוחות שניתנו לו בטבע ברייתו, כי אם הוא מטבעו רחמן וגומל חסדים אין שכרו רב כל כך כמו מי שמטבעו הוא אכזרי ובכל זאת מתגבר על כוחותיו ושובר את יצרו. והכלל בזה הוא ש"לפוס צערא אגרא" כגודל כפיפת הטבע ושבירת היצר כן גודל השכר.

ולפי זה יבואר, שאותו אדם לא היה מכוער מבחינה חיצונית, אלא שרבי אלעזר שהיה בקי בחכמת הפרצוף הכיר בפניו שתכונות נפשו רעות ומידותיו מושחתות. ולכן אמר "כמה מכוער אותו האיש, שמא כל בני עירך מכוערין כמותך", דהיינו שאולי בני עירך והסביבה שאתה חי בה גורמת לך להיות רע כל כך. ועל כך השיבו אותו איש "לך ואמור לאומן שעשאני כמה מכוער כלי זה שעשית", כלומר, שבאמת מצד הטבע שלי כוחותי רעים, כי זהו הנסיון שנתן לי השי"ת, שיצר וברא אותי כך, אך למעשה אני משבר את מידותי ומתגבר על יצרי, ושכרי רב יותר ממי שהוא צדיק בטבעו.

כתובת המערכת: מודיעין עליות, מסילת יוסף 3/10

טל' 08-9744220 פקס: 08-9744220 ©

ר' יצחק ורדייזי רבקה קקון וילדיהם.

rinuna@shtaygen.co.il

לתיאום דרשות ושיעורים: 050-4191861 – rinuna@shtaygen.co.il

לע"נ

ר' בנימין בן משה זצ"ל
וסרה (שרה) בת רחמה ע"ה

לע"נ אהרן בן יחיא מעברי ז"ל

ומרת רחל בת סאלחה ע"ה
ומרת נאווה בת תאג'ה ע"ה

להעלות ר' יהודה דגנה ומש'.

ולע"נ אבלין בת איבון ע"ה.
ומאור בן צביה ז"ל.

להעלות

ר' יצחק ורדייזי רבקה קקון וילדיהם.
ולרפואת ברוך בן אליס הי"ו.